

समानतेची नवी पहाट : स्त्री आणि युवा पिढीचा नवा दृष्टिकोन

प्रा. एस एम पोकळे¹

गोषवारा (Abstract)

प्रस्तुत शोधनिबंधात आधुनिक काळातील स्त्री-पुरुष समानता आणि त्याकडे पाहण्याचा युवा पिढीचा बदलता दृष्टिकोन यांचा अभ्यास करण्यात आला आहे. पारंपारिक पितृसत्ताक मानसिकतेकडून समतावादी विचारांकडे होणारा प्रवास हा या संशोधनाचा केंद्रबिंदू आहे. युवकांमध्ये शिक्षणाने झालेली वैचारिक क्रांती आणि महिलांच्या आर्थिक स्वातंत्र्यामुळे बदललेली कौटुंबिक समीकरणे यांचे विश्लेषण यात केले आहे. प्राथमिक आणि दुय्यम माहितीच्या आधारे हा निष्कर्ष काढण्यात आला आहे की, युवक हा समानतेचा खऱ्या अर्थाने वाहक आहे.

प्रस्तावना (Introduction)

मानवी संस्कृतीच्या इतिहासात समानता हा शब्द नेहमीच चर्चेचा विषय राहिला आहे. भारतीय संविधानाने कलम १४ ते १८ अंतर्गत समानतेचा अधिकार दिला असला तरी, सामाजिक स्तरावर आजही स्त्रियांना अनेक संघर्षांना सामोरे जावे लागते. मात्र, २१ व्या शतकातील चित्र काहीसे वेगळे आहे.

आजची युवा पिढी—ज्याला आपण ‘Gen Z’ आणि ‘Millennial’ म्हणतो—ही माहिती तंत्रज्ञान आणि जागतिक विचारांच्या संपर्कात आहे. स्त्रिया केवळ घरापुरत्या मर्यादित न राहता अवकाश संशोधनापासून ते संरक्षण दलापर्यंत सर्वत्र आपले कर्तृत्व गाजवत आहेत. ‘समानतेची नवी पहाट’ म्हणजे केवळ हक्कांची मागणी नसून, स्त्री आणि पुरुष दोघांनीही एकमेकांच्या अस्तित्वाचा आणि कौशल्याचा आदर करणे होय. युवकांच्या मनात रुजलेली ही वैचारिक पेरणी भविष्यातील एक समृद्ध समाज घडवण्यासाठी अत्यंत महत्त्वाची आहे.

विषय निवड (Selection of Topic)

आजच्या काळात महिला सक्षमीकरणावर खूप बोलले जाते, पण समाजाचा जो सर्वात मोठा घटक आहे—म्हणजे ‘युवक’—त्यांच्या भूमिकेकडे दुर्लक्ष केले जाते. युवकांचा दृष्टिकोन बदलला तरच खऱ्या अर्थाने समाजात बदल घडेल, हे लक्षात घेऊन या विषयाची निवड केली आहे. महिलांचे हक्क आणि युवकांची जबाबदारी यांचा परस्पर संबंध शोधणे हा या विषयाचा मुख्य हेतू आहे.

¹ समाजशास्त्र विभाग, लोकमान्य टिळक महाविद्यालय वडवणी जिल्हा बीड

अभ्यासाचे महत्त्व (Significance of the Study)

सामाजिक समतोल: स्त्री-पुरुष समानता हा केवळ महिलांचा प्रश्न नसून तो सामाजिक समतोलाचा प्रश्न आहे.

युवा सहभाग: देशाच्या प्रगतीत युवकांचा मोठा वाटा आहे, त्यांच्या मनात समानतेची मूल्ये रुजवणे आवश्यक आहे.

नवा दृष्टिकोन: पारंपारिक चाकोरीबाहेर जाऊन विचार करणाऱ्या तरुण पिढीच्या मानसिकतेचे दस्तऐवजीकरण करणे.

संशोधन पद्धती (Research Methodology)

या संशोधनासाठी 'वर्णनात्मक आणि विश्लेषणात्मक' (Descriptive and Analytical) संशोधन पद्धतीचा वापर करण्यात आला आहे.

प्राथमिक माहिती: काही निवडक युवक आणि युवतींच्या मुलाखती व सर्वेक्षणाद्वारे माहिती गोळा केली.

दुय्यम माहिती: वर्तमानपत्रे, इंटरनेट, सरकारी अहवाल (NFHS) आणि समाजशास्त्रीय पुस्तकांचा संदर्भ घेण्यात आला आहे.

संशोधनाची उद्दिष्टे (Objectives of the Study)

१. महिला आणि पुरुष यांच्यातील समानतेबाबत युवा पिढीची मते जाणून घेणे.
२. आधुनिक काळात महिलांसमोर असणाऱ्या नवीन आव्हानांचा अभ्यास करणे.
३. शिक्षण आणि सोशल मीडियाचा समानतेच्या विचारांवर होणारा परिणाम तपासणे.
४. समानता प्रस्थापित करण्यातील अडथळे शोधणे.

संशोधनाचे गृहीतकृत्य (Hypothesis)

१. आधुनिक शिक्षणामुळे युवकांमध्ये स्त्री-पुरुष समानतेबद्दल सकारात्मकता वाढली आहे.
२. आर्थिक स्वावलंबनामुळे महिलांचा निर्णय प्रक्रियेतील सहभाग वाढला आहे.
३. सोशल मीडियामुळे लिंगभाव समानतेच्या जागतिक लाटांचा प्रभाव भारतीय युवकांवर पडत आहे.

विश्लेषण (Analysis)

अ) शिक्षण आणि वैचारिक बदल:

शिक्षणामुळे स्त्री-पुरुषांमधील भेदाभेद कमी होत आहेत. शाळा-महाविद्यालयांतून दिले जाणारे सह-शिक्षण (Co-education) एकमेकांप्रती आदर निर्माण करण्यास मदत करत आहे.

ब) कामाच्या ठिकाणी बदलणारे स्वरूप:

कॉर्पोरेट क्षेत्रात आता लिंगापेक्षा 'गुणवत्तेला' (Merit) प्राधान्य दिले जात आहे. घरकाम आणि बाहेरील काम यातील फरक आता धूसर होत असून तरुण पुरुष देखील घरकामात रस घेत आहेत.

क) सोशल मीडियाची भूमिका:

फेसबुक, इंस्टाग्राम आणि लिंकडइन यांसारख्या प्लॅटफॉर्ममुळे महिलांना आपले विचार मांडण्यासाठी मोठे व्यासपीठ मिळाले आहे. He Or She सारख्या मोहिमांनी पुरुषांनाही या लढ्यात सामील केले आहे.

ड) आव्हाने:

अजूनही ग्रामीण भागात जुन्या रूढी-परंपरांचा पगडा आहे. सायबर गुन्हेगारी आणि मानिसक छळ यांसारख्या नवीन समस्या स्त्रियांसमोर उभ्या आहेत.

निष्कर्ष (Conclusion)

१. युवा पिढी आता 'स्त्री' ला केवळ गृहिणी म्हणून न पाहता एक 'भागीदार' (Partner) म्हणून पाहत आहे.

२. उच्च शिक्षित युवकांमध्ये हुंडाबळी आणि लिंगभेदाबद्दल प्रचंड चीड आहे.

३. समानता म्हणजे केवळ स्त्रियांना आरक्षण देणे नसून, त्यांना सुरक्षित वातावरण देणे होय, हा विचार तरुण मनात रुजत आहे.

सारांश (Summary)

'समानतेची नवी पहाट' ही केवळ एक कल्पना नसून ती प्रत्यक्षात येत असलेली वस्तुस्थिती आहे. जेव्हा युवा पिढी स्त्रियांच्या कर्तृत्वाचा स्वीकार करते आणि त्यांना सन्मानाने वागवते, तेव्हाच खऱ्या अर्थाने समानतेचा सूर्योदय होतो. शिक्षण, आर्थिक स्वातंत्र्य आणि कायद्याची कडक अंमलबजावणी या त्रिसूत्रीमुळे हा बदल वेगाने घडत आहे.

संदर्भसूची (Bibliography)

१. देशपांडे, अश्विनी – भारतीय समाजातील लिंगभाव समानता, पुणे प्रकाशन.
२. संविधान सभा अहवाल – मूलभूत अधिकार आणि कर्तव्ये.
३. UNESCO Report (2023) – Gender Equality and Youth Empowerment.
४. लोकसत्ता/सकाळ वृत्तपत्र – विविध संपादकीय लेख (२०२४-२५).
५. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर - वूमन्स राईट्स अँड इंडियन कॉन्स्टिट्यूशन (भारतीय स्त्रीच्या मुक्तीचा पाया).
६. विद्या बाळ - संवाद (स्त्री-पुरुष नातेसंबंधांवर आधारित महत्त्वाचे विवेचन).
७. शर्मिला रेगे - रायटिंग कास्ट, रायटिंग जेंडर (दलित स्त्रीवादी दृष्टिकोन आणि समाजशास्त्र).
८. सिमोन द बोव्हुआर - द सेकंड सेक्स (स्त्रीवादाचा जागतिक स्तरावरील मूळ ग्रंथ – मराठी अनुवादित आवृत्ती उपलब्ध).
९. भालचंद्र नेमाडे - हिंदू: एक समृद्ध अडगळ (यातील समाज आणि लिंगभावाचे काही संदर्भ अभ्यासासाठी उपयुक्त ठरतात).
१०. डॉ. नीलम गोन्हे - स्त्री-पुरुष समानता: एक नवी दिशा (समकालीन सामाजिक समस्या आणि उपाययोजना).

Publisher's Note: *The views and opinions expressed in this article are solely those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the publisher, editors, or the editorial board.*